

แนวคิดทางการศึกษาของ พุทธทาสภิกขุ

แนวคิดทางการศึกษาของพุทธทาสภิกขุ

ท่านพุทธทาสภิกขุได้เสนอแนวคิดและทัศนะทางการศึกษาโดยมีรากฐานจากสาระในพระพุทธศาสนา ท่านได้แสดงความห่วงใยการจัดการศึกษาของประเทศเท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นอย่างยิ่งในแง่ที่เป็นการจัดการศึกษาที่เน้นวัตถุนิยมและมุ่งสร้างคนให้เห็นแก่ตัว ทั้งนี้เป็นการจัดการศึกษาที่รับตามแบบฝรั่ง โดยขาดการไตร่ตรองรากฐานดั้งเดิมที่ฝังามของตนเอง อันเป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือการศึกษาทางด้านจิตวิญญาณ

ทัศนะแห่งการศึกษาของท่านซึ่งมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานเป็นทัศนะควรค่าแก่การศึกษาอย่างยิ่งเพื่อประโยชน์แก่การวางรากฐานให้ไปในทิศทางที่ถูกต้องและสร้างสรรค์ยิ่งขึ้นให้แก่การศึกษาไทย ทัศนะของท่านพอสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. ความหมายของการศึกษา

ท่านพุทธทาสภิกขุได้แสดงทัศนะว่า การศึกษานั้น คือ การเห็นซึ่งตนเอง เห็นโดยตนเอง และเห็นเพื่อตนเอง การเห็นทั้งหมดนี้เพื่อให้มีสัมมาทิฐิหรืออย่างครบถ้วนเกิดขึ้น สัมมาทิฐิแปลว่า ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในเหตุให้เกิดทุกข์ ความรู้ในความดับทุกข์ ความรู้ในทางให้ถึงความดับทุกข์ คือความรู้ในอริยสัจสี่นั่นเอง

คำว่า “ศึกษา” ในภาษาไทย หมายถึง การเล่าเรียนตรงกับคำว่า “สิกขา” ในภาษาบาลี ซึ่งเป็นการปฏิบัติ ถือปฏิบัติศีล สมาธิและปัญญา ได้รับปริญญา คือ สันราคะ สันโทสะ สันโมหะ ได้รับผลคือ ความรอดจากสิ่งอันไม่พึงปรารถนา ที่เป็นความทุกข์ทรมานและความยุ่งยากลำบาก แก่จิตใจ

การศึกษามีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า “ธรรม” ซึ่งหมายถึง หน้าที่ การศึกษาเป็นการทำหน้าที่ให้ถูกต้องมากกว่าอย่างอื่น

2. การศึกษาที่สมบูรณ์

การศึกษาที่สมบูรณ์ตามทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ คือ การศึกษาที่ควรทำให้มนุษย์มีโอกาสดำรงชีวิตที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้โดยทำลายเสียซึ่งสัญชาตญาณอย่างสัตว์ แล้วมีการประพฤติกระทำอย่างมนุษย์ที่มีใจสูงโดยสมบูรณ์

การการศึกษาที่สมบูรณ์ต้องประกอบด้วยหลัก 3 ประการ

- 1) เรียนหนังสือ : ประกอบด้วยความฉลาด หรือสติปัญญาในขั้นพื้นฐานพอตัว คือ พอแก่ความต้องการ
- 2) เรียนอาชีพ : มีความรู้เรื่องวิชาชีพและอาชีพพอตัว คือ ปฏิบัติได้
- 3) เรียนความเป็นมนุษย์ : มีมนุษยธรรม คือ มีความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้องพอตัว

หากขาดหลักที่ 3 นี้ ท่านเปรียบเทียบการศึกษานั้นเป็นเหมือนสุนัขหางด้วน ท่านยังได้เปรียบเทียบไว้ว่า ชีวิตคนเราต้องเทียมด้วยควาย 2 ตัว ตัวหนึ่งรู้ และตัวหนึ่งแรง ถ้าขาดตัวรู้แล้วชีวิตจะอันตรายมาก ตัวแรงนั้นหมายถึงเทคโนโลยี ส่วนตัวรู้นั้นหมายถึงความสว่างไสวทางวิญญาณ (Spiritual Enlightenment)

3. จุดมุ่งหมายของการศึกษาที่ถูกต้อง

ท่านพุทธทาสภิกขุได้ให้ข้อเสนอแนะถึงการศึกษานี้ที่ถูกต้องไว้ 8 ประการ คือ

- 1) การศึกษาจะต้องทำให้บุคคลรอดและสังคมรอด
- 2) การศึกษาจะต้องยกระดับจิตมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่มีระดับจิตใจสูง (คำว่า “มนุษย์” แปลว่า ผู้มีใจสูง)
- 3) การศึกษาจะต้องสามารถควบคุมความเห็นแก่ตัวของมนุษย์
- 4) การศึกษาควรจะเน้นการปฏิบัติคือ การลงมือทำเพื่อให้เกิดสันติสุข และสันติภาพขึ้นมาในโลก
- 5) การศึกษาจะต้องทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่เย็น คือ มีความสงบอยู่ภายในใจ
- 6) การศึกษามุ่งให้ได้รับปริญญาที่แท้จริง พระพุทธศาสนา คือ การสิ้นไฟแห่งราคะ โทสะ โมหะ
- 7) การศึกษาเป็นการศึกษาที่เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ประจักษ์แจ้งได้ด้วยตนเอง
- 8) การศึกษาทำให้คนฉลาดและสามารถควบคุมความฉลาดนั้นให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย

4. รูปแบบของการจัดการศึกษาและวิธีการศึกษา

รูปแบบการจัดการศึกษาตามทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ ได้แก่ พุทธิศึกษา จริยศึกษา

หัตถศึกษา และพลศึกษา ซึ่งท่านได้ให้นิยามใหม่แตกต่างจากกระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้ดังนี้

- 1) พุทธิศึกษา คือ ความรู้เกี่ยวกับชีวิตให้มนุษย์รู้ว่าเกิดมาทำไม
- 2) จริยศึกษา คือ การเรียนรู้เพื่อที่จะกำหนดและควบคุมตนเองให้เป็นระเบียบเรียบร้อยถูกต้องดีงามทุกกระเปาะนี้ไว้ เพื่อมุ่งเน้นการลดความเห็นแก่ตัว
- 3) พลศึกษา ในทางพระพุทธศาสนามีได้หมายถึงการออกกำลังกายแต่เพียงอย่างเดียวแต่หมายถึงสติปัญญาด้วย คือมีสติ มีปัญญา มีวิริยะ มีสมาธิ มีศรัทธาและมีความมั่นใจ พลศึกษาจึงเป็นการเรียนรู้เพื่อสร้างกำลังจิตที่ถูกต้อง แล้วจึงกำลังกายไปในทางที่ถูกต้องร่วมกัน
- 4) หัตถศึกษา หมายถึง การใช้มือ คือ วิชาชีพนั่นเอง

ในส่วนที่เกี่ยวกับวิธีการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้เสนอไว้ ได้แก่

- 1) การฝึกหัดอบรมกาย วาจา ใจ ตามหลักไตรสิกขา คือ สีล สมาธิ ปัญญา
- 2) การฝึกหัดอบรมกาย วาจา ใจ เพื่อมองเห็นตนเองในตนเอง และโดยตนเอง จนเกิดการปฏิบัติอย่างถูกต้อง และจะต้องเรียนโดยการกระทำ การปฏิบัติโดยตนเองเท่านั้น
- 3) การฝึกหัดอบรมตนเองให้เห็นแจ้ง จนสามารถควบคุมตัณหาแห่งกิเลส ควบคุมผัสสะได้ทั้งหมด ควบคุมความฉลาดได้เพื่อจะเป็นมนุษย์ที่เย็น
- 4) การฝึกหัดอบรมตนให้รู้แจ้งในการเกิดขึ้นและการสืบทอดแห่งเหตุปัจจัย ท่านได้เน้นถึงอิทัปปัจจัยตาและปฏิจจสมุปบาทเป็นอย่างมาก และเมื่อประจักษ์แล้วก็จะต้องเข้าถึงตถตา คือจะไม่ยึดมั่นถือมั่น จะลดละความเห็นแก่ตัว

5. ความหมายของคำว่าครูและนักศึกษา ที่แท้

ท่านพุทธทาสภิกขุเสนอว่า ครู คือผู้ทำหน้าที่อันประเสริฐสุดในการเป็นผู้นำทางวิญญาณ เป็นแสงสว่างส่องทางแก่วิญญาณของสัตว์ในโลกให้รู้จักทางเดินไปสู่จุดหมายปลายทางที่พึงปรารถนา ครูตามทัศนะของท่านจะรวมหมายถึงพ่อแม่และครูที่โรงเรียนด้วย ครูจึงมิใช่ผู้ที่มีความรู้อย่างเดียว แต่จะต้องเป็นผู้ที่ประจักษ์แจ้ง มีความเข้าใจทางด้านจิตวิญญาณจนสามารถเป็นที่

ปรึกษาทางด้านจิตวิญญาณแก่ผู้อื่นได้ จิตวิญญาณก็ไม่ใช่เรื่องผีสิง แต่หมายถึงจิตใจซึ่งบริสุทธิ์อ่อนโยน

นักศึกษาไม่ใช่เป็นคนที่เรียนอยู่ในวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยเท่านั้น คนที่เป็นมนุษย์ทุกคนในโลกนี้จะต้องเป็นนักศึกษาที่จะมุ่งแสวงหาความรู้เพื่อจะดับทุกข์ แล้วการเรียนก็ต้องเรียนที่ตัวชีวิตจิตใจของตนเองนั่นเอง และจะต้องดำเนินชีวิตอย่างสอดคล้องกับกระแสธรรมชาติเพื่อจิตใจที่เป็นสุขสำหรับบุคคลและสันติสุขสำหรับสังคม

นิภา นิธยาน

แหล่งอ้างอิง

- พุทธทาสภิกขุ. การศึกษาคืออะไร. พระนคร : การพิมพ์พระนคร, 2516.
_____. เป้าหมายของการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : นิพพาน, 2530.
_____. มรดกที่ขอลากไว้. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดีจำกัด, 2536.
โสรัจ โปธิ์แก้ว. สรรนิพนธ์พุทธทาสภิกขุว่าด้วยการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2532.